“ALLUSION”

ПЕРЕКЛАД АЛЮЗІЙ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ ЖАНРІВ

Зміст

Вступ……3

Розділ І. Теоретичні аспекти перекладу алюзій в різних видах текстів ……6

1.1. Алюзія як лінгвістичне явище……6

1.2. Функції алюзії. ……....8

Розділ ІІ. Практичні аспекти перекладу алюзій в різних видах текстів……..12

2.1. Соціокультурні аспекти перекладу текстів з алюзіями ..……..12

2.2. Особливості перекладу літературних текстів з алюзіями …….17

Висновки.....24

Список використаної літератури.....26

Анотація ……...29

Вступ

Алюзія є особливим видом посилання, натяку на певні, відомі обом сторонам спілкування, подіям, ситуаціям, явищам; її природа, як явища, є складною та багатоаспектною; при цьому, вона об’єднує як універсальні, так і специфічні риси, особливо коли йдеться про існування таких ситуацій в реаліях, де використовується або одна з пари мов для перекладу, або в обох з них. Дійсно, алюзія як лінгвістично-культурне явище виступає об'єктом вивчення кількох наукових дисциплін та об’єктом численних досліджень, що постійно поповнюються. Така увага з боку науковців різних галузей свідчить про значимість цього явища як для окремих мов, так і для пари мов, що використовуються в перекладі.

При цьому, слід зауважити, що як свіжість, так і традиційність, але в обох випадках, дієвість алюзій та влучне їх використання в певному контексті спілкування неодмінно робить їх актуальними та сучасними. Варто погодитися, що алюзії зачіпають чи не всі сфери соціального життя. Специфіка алюзій проявляється в опорі на відомі (як широкому загалу, так і окремій, вузькій групі комунікантів) факти, явища, події, що неодмінно однозначно сприймаються всіма учасниками спілкування. Інакше, за неоднозначності сприйняття такі натяки-алюзії втратять свою актуальність, а значить, і будь-який сенс свого використання. Ще складнішою така ситуація стає при перекладі текстів різних видів, що містять алюзії. В процесі перекладу має бути використано або універсальні, загальновідомі речі, або ж перекладач змушений використовувати описовий переклад. При цьому, слід зауважити, що кожній країні, а отже, і кожній культурі притаманні свої власні та неповторні явища та події, своє сприйняття натяків на ті чи інші ситуації, що ще більш ускладнює процес перекладу текстів з алюзіями, що, як наслідок, робить перекладений текст менш динамічним, обтяженим певними, часом досить довгими, поясненнями та коментарями.

Алюзії не є сталими або ж постійними за своїм характером. Вони прогресують разом із розвитком суспільства. Це означає, що розвитку

піддається і перекладацька діяльність, що завжди залишається складною, адже зробити якісний переклад специфічних алюзій з урахуванням соціокультурних аспектів буває надзвичайно складно. Слід зазначити, що неабияку зацікавленість у вивченні алюзій та шляхів їх перекладу проявляють багато дослідників, які, безсумнівно, збагачують науково-літературний доробок поколінь. Серед дослідників такого багатогранного явища, як алюзії, вважаємо за потрібне виділити О. Абрамової, О. Беген, І. Бутової, Ю. Крапиви, Г. Кузнецової, І. Рубцова, О. Селіванової, О. Яреми, та інших лінгвістів, які розкривали питання алюзії в різних напрямках та сферах її використання

Останнім часом можна говорити про певний сплеск інтересу до практичного використання алюзій, як в окремо взятій мові, так і в парі мов для перекладу. Найбільш жваво обговорюються питання їх застосування в соціальн0побутовій сфері, освіті, рекламі тощо.

Досить часто для якісного та вірного, а головне, зрозумілого перекладу алюзії з мови оригіналу на мову перекладу, дійсно складно підібрати прийом і метод, враховуючи соціокультурний, історичний, економічний та політичний контексти. Вивчення алюзій як лінгвістичного та культурного феномену актуально як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Це і спонукає нас до проведення дослідження та зумовлює **актуальність теми нашого дослідження «Переклад алюзій в текстах різних жанрів».**

Мета дослідження – вивчити та проаналізувати особливості вірного перекладу алюзій різного типу та характеру.

Згідно з метою дослідження поставлено такі **завдання:**

1. Проаналізувати визначення та види алюзій.

2. Проаналізувати значення соціокультурного аспекту перекладу алюзій в текстах різних жанрів.

3. Визначити засоби перекладу алюзій в текстах різних жанрів.

Об’єкт дослідження – тексти, що містять алюзії (англійською, українською та російською мовами).

Предмет дослідження – особливості перекладу текстів, що містять алюзії.

Теоретичну цінність нашого дослідження становить унікальність роботи, що поєднує в собі різні аспекти досліджуваної проблеми на матеріалі коротких текстів з алюзіями англійською, українською та російською мовами, спеціально відібраних автором дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості його широкого використання у навчальному процесі. Матеріали роботи можуть бути використані викладачами та студентами в курсі вивчення теорії та практики перекладу і практичного курсу англійської мови, оскільки алюзії як українською, так і англійською мовами можуть бути доцільно включені до навчальних матеріалів занять або вчителями з метою активізації навчальної діяльності учнів. При цьому, вірний переклад текстів з алюзіями сприяє підвищенню соціокультурної компетентності студентів та учнів і вдосконалює навички літературного перекладу та, в цілому, сприяє підвищенню рівня ерудованості як майбутніх вчителів англійської мови, так і перекладачів.

1.1. Алюзії як лінгвістичне явище та їх класифікація

Мова тісно пов'язана з текстом і культурою. Таким чином, вивчаючи тексти, ми вчимось інтерпретувати продукти культури в різних її формах. Культурна спадщина взагалі втілена у різноманіття форм, при цьому, текст – одна з них. Саме текст накопичує результати відображення автором культури, в якій він народився і живе [17, 91]. Одним із яскравих елементів культури та відображення його в мові, зокрема, в тексті, є саме алюзія. Алюзія – це натяк на літературний, політичний, міфологічний, побутовий або історичний факт, а також посилання на сучасних діячів, історичну подію, тощо. Термін «алюзія» походить від слова «alludere», що латинською означає «натякати» [23; 56]. Гарольд Блум, розглядаючи історичний розвиток цього поняття, виділяє слово «ілюзія» (illusion) як синонім алюзії [16; 126]. Цей термін став відомим в XVI столітті. Це лінгвістичне явище ототожнювалося з грою слів, каламбуром, унаслідок чого воно вживалося у творах сатиричного характеру в період раннього Ренесансу. У 1561 – 1626 рр. алюзію розуміли як будь-яку символічну схожість в алегорії чи метафорі, при цьому критики виділяли наряду з «описовою» ще і «алюзивну» поезію. Але активне вивчення та розвиток в якості непрямого, скритого посилання, що містить натяк, почалося лише наприкінці XX століття, коли значна кількість дослідників зацікавилася ним і включила до своїх наукових розвідок.

Справжнього розквіту мистецтво алюзії досягає в період епохи класицизму, для літератури якої властиво наслідування творів античності. Небайдужою до вживання алюзій виявилася й естетика романтизму. Символи, алегорії, гротески, які так часто трапляються у творах романтизму, нерідко включали алюзію в якості основи для створення образу. Характерним є вживання алюзій і для англійського критичного реалізму XIX століття, хоча для творів цієї літературної течії прийом алюзії був менш поширеним. У творчості письменників XX століття алюзія як елемент образних засобів найбільш інтенсивно використовувалася в літературному напрямку. Обіграючи паралелі між сучасністю та античністю, письменники цієї школи користувалтся

алюзіями на міфологічні теми виключно для висвітлення основних мотивів поведінки людини. Навіть поверхневе дослідження історії вживання алюзії свідчить про її широке використання в англійськійлітературі.

Варто зазначити, що переклад алюзій – це доволі складний процес передачі авторських думок, культурних особливостей та інтертекстуальних зв'язків.

Спеціалісти застосовують різні класифікації підходів щодо перекладу алюзій. Наприклад:

а) внутрішній (стильовий контраст) та зовнішній (шрифт, типографія, маркування);

б) різноманітні цитування (фольклорні, міфологічні, біблійні);

в) використання поширених фразеологізмів;

г) можлива компенсація, що виникає у випадку втрати алюзії.

М. Тухарелі пропонує власну класифікацію алюзій:

1) міфологічні, літературні, біблійні, історичні та інші реалії;

Найчастіше вживаються історичні алюзії, пов'язані з історичним характером творів. Такі алюзії найлегші для декодування, оскільки вони конкретні і точні, але водночас, вони є і менш експресивними та емоційними. Історичні та літературні алюзії пропонують читачеві змістовно-інтелектуальну інформацію.

Найбільш експресивними і емоційними є біблійні та міфологічні алюзії. Для позитивної характеристики героя автори використовують біблійні алюзії. Для передачі яскравої, сенсаційної інформації доречні міфологічні алюзії, в меншій мірі, біблійні та літературні.

2) до іншої групи алюзій належать наступні:

топоніми – географічні назви;

антропоніми – власні імена;

космоніми – назви планет;

зооніми – імена тварин;

теоніми – назви богів та інших міфологічних персонажів;

ктематоніми – назви історичних свят, різних подій, тощо.

3) алюзія може широко використовуватися у цитатах, контамінаціях, висловах, ремінісценціях, тощо.

З точки зору структури алюзія може бути представлена словом, словосполученням або словесними утвореннями. М. Тухарелі виділяє алюзії – надфразової єдності, алюзії-абзаци, алюзії-строфи, алюзії-прозові строфи, алюзії-глави, нарешті, алюзії-художні твори. Щодо останнього різновиду алюзій, А. Мамаєва називає її архітектонічною. Така алюзія представлена цілим художнім твором, що повторює розташування частин і особливості іншого художнього твору. В світовій літературі представлений лише один приклад подібного роду алюзії – «Улісс» Д. Джойса, що дублює «Одісею» Гомера [14].

Існує і інша класифікація алюзій, Н. Новохачова поділяє всі можливі алюзії на 11 класів:

1) літературно - художні;
2) фольклорні;
3) кінематографічні;
4) пісенні;
5) газетно-публіцистичні;
6) крилаті;
7) офіційно-ділові;
8) інтермедіальні;
9) біблеїзми;
10) наукові алюзії;
11) контаміновані експресемами [10, 116–124].

1.2. **Функції алюзій**

Функціональний ряд алюзій досить різноманітний. Передусім, функція залежить від місця вживаного прийому та мети.

Найпершою в числі переваг та функцій алюзії слід відзначити її можливість лаконічно та зрозуміло, за допомогою одного або декількох слів вказати на рису людини, особливість події, яка, наприклад, тісно поєднана з

оповіддю, таким чином допомагаючи виокремлювати головну думку певного контексту.

Слід погодитися, що алюзія виконує прикрашальну, або так звану орнаментальну функцію, яка насичує оповідання або промову образами та мотивами, які часто можуть бути парадоксальними поєднаннями, і в свою чергу мають явний або прихований підтекст (філософський або іронічний, тощо.

Важливим моментом є те, що алюзія може викликати асоціації з текстом першоджерелом та створювати певний історико-культурний контекст тексту [15; 42–43.].

На думку О. Селіванової, алюзія – це вияв безперервної діалогічності текстопородження, зокрема, художньої творчості.

Алюзія виступає також засобом типологізації (тобто класифікації), яскравим прикладом інтертекстуальності та засобом характеристики персонажів художнього твору.

Головною метою алюзії є мовна гра, яка спирається на спільні знання адресата та адресанта. Безумовно, алюзія слугує засобом вираження імпліцитного значення слів та характеристик учасника комунікативного процесу, комічного й іронічного ефекту. Дослідники часто використовують культурні, історичні алюзії, та фразеологізми задля того, щоб приховати той самий скарб, на який очікує читач [12; 2].

Дослідники вважають, що функції, які виконує алюзія, також впливають на переклад. Окрім стилістичної, яка є ідейним впливом на особистість читача, варто звернути увагу на той факт, що алюзія може виконувати роль метафори, гіперболи, символу або/та порівняння [5; 37]. Саме ці стилістичні засоби допомагають створювати імплікації та підтекст та ускладнювати переклад.

На думку В. Гайдара «основними стилістичними функціями алюзії є вивчення часу, характеристика персонажів, створення місцевого колориту та вивчення умов дії». А основними функціями алюзії автор вважає: функцію ідеологічну, функцію передачі специфіки національного менталітету, функцію підсилення гостроти проблеми, функцію відтворення суспільно-політичної

атмосфери та полемічну функцію, яка ніби заснована на створенні ефекту іронії [4].

Ще одним доказом того, що функції алюзії прямо пов'язані із засобами її перекладу виступає вислів О. Копильної: «Домінантна стилістична функція алюзії, характер тексту, ступінь відомості алюзії в культурі реципієнта, тип і характер алюзії, питома вага в художній тканині тексту є основними критеріями добору засобів перекладу». Домінантна стилістична функція алюзії, характер тексту, ступінь відомості алюзії в культурі реципієнта, тип і характер алюзії, питома вага в художній тканині тексту є основними критеріями добору засобів перекладу [7].

Однак Є. Васильєва, наприклад, заперечує теорію про те, що алюзії доцільно ділити на підставі їх змістовної сторони та стверджує, що дана теорія може працювати не завжди: можливі ситуації, коли джерело запозичення у автора не збігається з джерелом запозичення читача. Вона пише: «так відбувається, наприклад, в разі, якщо автор звертається до первісного тексту-джерела, а читач орієнтується на той прецедентний текст, який він вважає первинним, хоча насправді цей текст запозичений автором з іншого, більш раннього, джерела. Можлива ситуація, коли для автора тексту алюзія є літературною, оскільки він знайомий з джерелом запозичення у вигляді конкретного тексту, а для читача така алюзія є історичною, або навпаки».

Головна мета перекладача при відтворюванні алюзії – це забезпечення її впізнаваності реципієнтом та збереження її асоціативного фону, адже складність перекладу алюзій полягає у частковій чи повній втраті її впізнаваності в цільовій культурі, а це може заважати розуміти авторську інтенцію. Тому фахівець повинен якомога повніше та чіткіше передати весь комплекс асоціацій у перекладі, які викликає алюзія у читача оригіналу.

У сучасній літературі та літературознавстві алюзія подається як стилістичний прийом, який встановлює певну асоціацію між синхронними і діахронними явищами чи фактами, а також сприяє розвитку та реалізації когнітивної, кумулятивної та гносеологічної функцій у тексті. Алюзії з

національними назвами видів простору, які пов’язані з певними історичними подіями в якійсь певній країні належать до діахронічних. Доцільно наголосити, що концептуальна функція, первинна номінативна, образна й оцінна семантика визначається когнітивним статусом алюзії конкретного тексту, а для читача така алюзія є історичною, або навпаки» [3].

Отже, підсумуємо вищезазначені функції, які здатна виконувати алюзія:

- оцінно-характеризуюча функція;
- прикрашальна (орнаментальна) функція;
- вираження імплікацій та підтексту;
- асоціативна функція;
- вплив на особистість читача;
- розкриття т.з. автора;
- стилістичних засобів (гіперболи, порівняння, метафори, символу)
- засіб вираження комічного й іронічного ефекту;
- функція передачі специфіки національного менталітету;
- стилістична (вивчення часу, характеристика персонажів, створення місцевого колориту тавивчення умов дії);
- підсиленнягостротипроблеми;
-відтвореннясуспільно-політичноїатмосфери;
- полемічна.

2.1. Соціокультурні аспекти перекладу текстів з алюзіями

Домінантна стилістична функція алюзії, характер тексту, ступінь відомості алюзії в культурі реципієнта, тип ї характер алюзії, питома вага в художній тканині тексту є основними критеріями добору засобів перекладу [7].

Не варто плутати алюзію з іншими поняттями, тому що вона відрізняється від цитування, бо вона не являє собою якусь певну цитату, яка зазвичай береться в лапки; від інтертекстуальності, бо вона цілеспрямована; від плагіаризму, бо автор не подає натяк чи посилання як на своє власне; від кліше, адже у неї присутнє лише одне джерел [18; 42].

На думку О. М. Копильної, семантико – стилістичний переклад, цитатний переклад, уточнювальний переклад, графічне маркування алюзії і транскодування є найбільш ефективними методами для відтворення алюзій при перекладі, наприклад, художнього твору [7].

Інтерпретація художнього тексту здебільшого залежить від національно – культурних стереотипів, і, крім того, від особистого культурних фонових знань читача, від його особистого сприйняття, від його читацького досвіду[8]. У зв'язку з цим досить гостро постає питання про так звану адекватність художнього перекладу, тобто про можливість передачі вичерпного, наскільки це можливо, розуміння авторської ідеї, яка була виражена в первісному тексті, визначення художньо-естетичної спрямованості твору, оцінки можливих реакцій на нього з боку одержувачів, які розділяють один загальний культурний фон з автором твору.

Перекладачеві необхідно не тільки глибоко розуміти сенс оригіналу, але і вміти правильно передавати його окремі особливості і образну систему шляхом точного підбору лексичних засобів. Так, при перекладі віршованого тексту важливо зберегти ритмічну структуру. У перекладі прози слід враховувати авторський стиль і загальний настрій. Переклад стає адекватним при передачі засобами мови як форми, так і змісту.

Адекватність невіддільна від точності; їй сприяють лексичні, фразеологічні, стилістичні та граматичні заміни, що створюють рівноцінний

ефект. Заміни допомагають перекладачеві передати всі елементи оригіналу; важлива їх вміла розстановка. Проблеми можуть створити необхідність пожертвувати будь-якими елементами. Адекватність також невіддільна від реальної практики перекладу, в якій часто немає стовідсоткової передачі всіх комунікативних елементів оригіналу. Тому деякі перекладацькі рішення компромісні. Однак будь-які відхилення від еквівалентності повинні бути обумовлені та обґрунтовані об'єктивною необхідністю.

Говорячи про адекватний переклад алюзивних заголовків передбачає впізнавання читачем алюзії, яка викличе у нього асоціативний ряд і допоможе зрозуміти наступний за назвою текст. Передати алюзію таким чином – досить складна робота для перекладача, і адекватність перекладу може в даному випадку бути як повна (повний збіг авторської інтенції і перекладу на іншу мову), часткова (в тому випадку, коли алюзія не розпізнається читачем, проте сенс залишається в основному зрозумілий), а також нерідкі випадки повного неспівпадання авторської задумки та її втілення в мові. У таких ситуаціях, як правило, зміст заголовка або повністю втрачається, або залишається длячитача неясним навіть при подальшому поверненні до нього після прочитання глави або ж цілого твору.

Процес перекладу передбачає створення тексту, який буде відрізнятися від оригіналу своєю структурою і мовними засобами, але матиме еквівалентне оригінальне, смислове й інформаційне навантаження, з дотриманням граматичних і лексичних норм, структури та стилістики мови. Кінцевий результат перекладу певною мірою обумовлюється індивідуальністю понятійно – логічних механізмів мислення перекладача.

Як зазначає В. Маслова, «текст - це справжній збіг лінгвістики і культурології, так як він належить мові та представляє його вищим ярусом, в той же час текст є формою існування культури ». З іншого боку, « художній текст здатний зрозуміти тільки читач, який має культурно-історичні знання як загальнолюдського, так і національно - специфічного характеру, так званої фонової інформації» [9].

Головна мета перекладача при відтворюванні алюзії – це забезпечення її впізнаванності реципієнтом та збереження її асоціативного фону, адже складність перекладу алюзій полягає у частковій чи повній втраті її впізнаваності в цільовій культурі, а це може заважати розуміти авторську інтенцію. Тому фахівець повинен якомога повніше та чіткіше передати весь комплекс асоціацій у перекладі, які викликає алюзія у читача оригіналу.

Алюзивним можна вважати такий текст, який спрямований на діалог з раніше існуючими текстами, тобто, це такий текст, який знаходиться в полі інтертекстуальності. Такий текст вступає у взаємодію з прецедентними текстами, але при цьому він орієнтований на спілкування з читачем, розрахований на відповідну реакцію з боку читача. Взаємодія читача з текстом і здатністьчитача до інтерпретації в аллюзивному тексті вкрай важлива. Текст, написаний автором, і текст, що сприймається і так чи інакше розуміється читачем – це не один і той же текст; саме тому автор алюзивного тексту, в першу чергу, орієнтований на читача [3].

Говорячи про алюзивний текст, ми насправді маємо справу з двома різними текстами. Коли автор пише свій текст, у нього є певний багаж фонових знань і, крім того, деякий авторський намір, який може бути виконаним завдяки текстовим включенням і тих сенсів, які ці нові включення надають тексту. Читач досліджує створений автором твір, і після прочитання та інтерпретації їм цей твір збагачується за рахунок тих смислів, які вносить в нього кожен читач.

Деякі алюзії при прочитанні залишаються непізнаними, в результаті чого обсяг смислів «читацького» тексту буде набагато вже смислового обсягу «авторського» тексту. Можлива і протилежна ситуація: деякі смисли можуть виявитися розширеними читачем завдяки його фонових знань. У деяких випадках обсяг знань читача може виявитися трохи ширше обсягу знань автора, і тоді в текст будуть привнесені нові значення інтерпретації [6].

Вплив алюзивного тексту на читача, зрозуміло, заздалегідь планується автором. При цьому автор тексту зацікавлений в тому, щоб читач впізнав

використані ним алюзії, щоб читач мав уявлення, частиною якого початкового тексту ці алюзії є, інакше прагматичний сенс може виявитися втраченим.

У будь-якому алюзивному тексті існує контекст, спрямований на прецедентні тексти і фонові знання. Це той шар прецедентної інформації, яку автор вважав за потрібне використати в своєму новому тексті. Будь – який алюзивний текст «грає» з читачем і веде з ним самостійний діалог відповідно з авторським задумом [11; 176-181].

За рахунок такого контексту, очевидно, відбувається поглиблення змісту тексту. Завдяки цьому контексту і інтертекстуальним даними текст набуває багатоплановість. Якщо читач розпізнає текстове включення, зокрема, алюзію, то завдяки додатковим сенсам, які воно привносить, може змінитися зміст всього тексту або як мінімум тієї його окремої частини, на якій алюзія присутня.

Процес декодування (перекладу) авторського послання аудиторією, що не має безпосереднього відношення до даної локальної культури, як було відмічено раніше, складний в силу того, що національний фольклор володіє значенням лише в рамках конкретної культури. У перекладі це має на увазі наявність у перекладача певного рівня обізнаності про культуру і ерудицію. Пошук еквівалента вимагає розпізнання факту алюзії та обліку класичних перекладів оригіналу.

Зрозуміло, що трапляються випадки набагато складніші, ніж широко відомі і загальновживані відсилання до Вільяма Шекспіра або Біблії, і навіть досвідчені перекладачі не завжди здатні впізнати ту чи іншу алюзію в першоджерелі. Неможливо зберігати в своїй пам'яті спадщину всієї світової культури, проте перекладач зобов'язаний компенсувати недолік знань перекладацької інтуїцією, мовним чуттям і постійним зверненням до словників та іншої довідкової літератури [15].

Беручи до уваги зміст, комунікативну функцію, стилістичний ефект і інші характеристики оригіналу, вміючи розпізнавати метафори і алюзії, знаючи специфіку культури першоджерела, перекладач має шанс на більшу ступінь

адекватності (правильності) перекладу. Це, зрозуміло, вимагає і спеціальних знань, і навичок в області застосування робочих мов.

Щоб уникнути великих втрат сенсу, перекладачам рекомендується, наприклад, оснащувати переклад відрізка тексту, що містить алюзивну інформацію, докладним перекладацьким коментарем, який вважається досить доречним і часто необхідним; енциклопедичний характер, закладеної в нього інформації, сприяє кращому розумінню зашифрованих смислів аудиторією перекладного тексту. Іноді алюзії пов'язані не тільки з однієї національної культурою, як у випадку з біблійними сюжетами, які входять до фонду фонових знань, загальних для ширшої читацької аудиторії. У таких випадках декодування інформації через перекладацький коментар нерелевантні. Якщо ж алюзії відносяться до обмеженої національної культури, від перекладача вимагається використання певних стратегій для уникнення смислових втрат.

Крім того, існує безліч ситуацій, коли алюзія може виявитися незрозумілою для людей, які читають текст в перекладі. У ряді випадків, таку алюзію можна замінити на іншу, більш наближену до культурних тамовних реалій та фонових знань таких людей. Однак необхідно при цьому пам'ятати, що такий метод може бути доречний далеко не завжди.

У деяких випадках перекладач вдається до прийому опущення при перекладі алюзії. Опущення, за визначенням Л. Бархударова, - явище, прямо протилежне додаванню [2]. При перекладі опущенню піддаються найчастіше слова, які є семантично надмірними, з точки зору їх смислового змісту, однак іноді цей прийом є необхідним і при передачі інформації, що полягає в тексті оригіналу. Відбувається це в разі, коли алюзія не може бути розпізнана читачем, який сприймає текст перекладацькою мовою через її надзвичайні специфічності і прихильності до певної географічної чи культурної локації. Зрозуміло, що при використанні прийому опущення повністю нехтувати алюзією, що міститься в оригінальному тексті, не слід: чи варто так само згадати про її наявність в перекладацькому коментарі.

На жаль, більшу проблему представляє ситуація, коли перекладач не зміг визначити джерело алюзії або зовсім не помітив дане явище в тексті. В такому випадку відбувається навмисне опущення: алюзії або залишаються зовсім не переведеними, або переводяться нейтрально, без найменшої відсилання до першоджерела.

В силу безперечного значення інтертекстуальних зв'язків і обліку художньо-естетичного контексту, розпізнавання алюзій вимагає вироблення принципів його створення, що є важливим для сприйняття перекладного тексту читачем і володіє високим науковим потенціалом.

На підставі проаналізованих визначень алюзії, даних різними вченими-лінгвістами, а також з огляду на проблеми нашого дослідження, ми можемо, узагальнивши отриману інформацію, зробити висновок, що алюзія, а саме розглянута нами літературна алюзія, це посилання до раніше написаного літературного твору, що створює імпліцитне значення в новому творі.

2.2. Особливості перекладу літературних текстів з алюзіями

Досліджуючи літературну алюзією, передовсім, ту, яка пов’язує літературного героя з його прообразом, варто зазначити, що вона створюється в результаті порівняння за такими принципами:

1. особливості здійснювання ним дії;
2. зовнішня фізична схожість;
3. властивості особистості, світорозуміння, поведінки, характеру і наявність атрибута [17].

Зауважимо, що використання номінативних лексем, тобто такі, які є власними назвами – прізвиськами героїв, прізвищами, іменами біблійних, міфологічних чи історичних персонажів, відомих як алюзії у досліджуваних творах, має особливий прояв завдяки механізму реалізації в них сатири й іронії. Заразом вживання алюзій у вигляді прізвиськ, прізвищ чи імен літературних героїв вимагає певного досвіду, тобто таких знань про властивості та ознаки

того, чиє ім’я або назва використовується. Це так звані імена персонажів, «що говорять», надаючи читачеві певну інформацію про героя.

Яскравим прикладом може слугувати прізвисько персонажа з оповідання М. Спарк «Годинник з позолоченої бронзи» пана Строха Люблонича, який зображений як старий, брудний Том, який підглядає. Слід прокоментувати вживання цієї алюзії письменницею, яке має значення: «чоловік, який з нездоровою та надмірною цікавістю підглядає за купальницями, жінками, які перевдягаються, заглядаючи в їх вікна». В “Оксфордському словнику алюзій” наведена вище алюзія представлена в групі під назвою «Сліпота», покарання” [21; 444], що вказує на наслідок такої негативної поведінки персонажа.

Поява такого виразу пов’язана з однією легендою про англо-саксонську дружину Леофріка, графиню Ґодіву (980–1067), яка проїхала вулицями міста Ковентрі у Великобританії оголеною заради того, щоб її коханий чоловік знизив податки для своїх підданих. Усі жителі міста зачинили двері та вікна в призначений день та ніхто навіть не сунувся на вулицю, бо мешканці дуже поважали і любили Ґодіву за її доброту. Лише один житель міста вирішив виглянути через вікно, але він був одразу покараний і через деякий час осліп.

Прикладами використання алюзій при перекладі назв цілих відомих літературних творів або їх частин можуть слугувати наступні:

The Return of Ulysses

Повернення Одіссея

У цьому прикладі спостерігається алюзія на відому легенду. При поверненні на батьківщину після десятирічної Троянської війни герой давньогрецького епосу Одіссей був приречений богами на довгі подорожі. Знову повернувшись додому, Одіссей дізнався, що його вірна дружина Пенелопа терпить утиски з боку знатних молодих людей, які примушують її вибрати нового чоловіка та розбирають майно Одіссея. Несподівано напавши на женихів під час бенкету, Одіссей перебив їх, пощадив лише двох, і знову став господарем у своєму домі.

Переклад у цьому випадку виконаний адекватно: читачі, на яких розрахована дана книга, вже повинні мати уявлення про давньогрецькі міфи, і без усіляких труднощів розпізнають алюзію.

Приклад повної невідповідності перекладу оригіналу яскраво представлений в перекладі заголовка книги Ніла Геймана:

The Sleeper and the Spindle

Дівчина і веретено

В оригінальній назві Геймана очевидне відсилання до загальновідомої традиційної європейської казки опубліковано в 1697 році Шарлем Перро так:

The Sleeping Beauty

Спляча красуня

Можна сказати, що в даному випадку переклад частково адекватний. У перекладі частково відображена ідея сюжету про Сплячу Красуню: веретено в руках у дівчини може викликати асоціації з казкою Перро. Однак в перекладеному заголовку не відображена семантика причастя «sleeping», і алюзія представлена неповно.

Провівши лексико-семантичний аналіз перекладу заголовків глав і творів можна зробити висновок про те, що найчастіше переклад таких елементів тексту виявляється неповноцінним через їх відособленості від подальшого тексту і, як наслідок, відсутність контексту, в якому можна було б зробити пояснення для досягнення найбільшої адекватності перекладу. Розглянуті нами приклади містили здебільшого алюзії на твори,невідомі дітям іншої культури, що також ускладнило вибір необхідних засобів перекладу.

Звідси випливає, що поняття «адекватний переклад» включає в себе, за А. Тазрановою, три компонента: правильна, точна і повна передача змісту оригіналу; передача мовної форми оригіналу; бездоганна правильність мови, на який робиться переклад [13]. Усі три компоненти адекватного перекладу складають нерозривну єдність. Їх не можна відокремити один від одного: порушення одного з них може призвести до порушення інших.

Зв'язок алюзії з екстралінгвістичним (ситуативним) контекстом виражається у посиланні на нього в енциклопедичній інформації про об'єкт алюзії, або в літературному творі, на який робиться алюзія. Одночасно з цим алюзія може бути пов'язана з контекстом самого твору, в якому вона використовується. Саме цей контекст визначає вагомі ознаки об'єкта при вживанні алюзії. Цей же контекст може додавати алюзивному слову або словосполученню нові несподівані супутні смисли. При цьому базовим контекстом залишається мінімальне оточення, або мікроконтекст, який необхідний для реалізації стилістичного прийому.

Серед загальновідомих, а, значить, легких для сприйняття будь-якої аудиторії і тому легких для перекладачів, є відомі байки, які вже давно розійшлися на цитати в багатьох мовах. Перш за все, слід згадати байки Езопа. Причому, варто зауважити, що всі байки Езопа умовно можна поділити на дві групи: до першої належать ті, що без жодних проблем можуть бути усвідомлені та оцінені читачами чи слухачами будь-якої мови («Лисиця й виноград» – ть The Fox and the Grapes, «Вовк та ягня» – The Wolf and the Lamb, «Лисиця і ворона» – The Fox and the Crow, «Курка, що несе золоті яйця» – The Goose with the Golden Eggs, «Підпасок» – The Shepherd’s Boy, «Вовк у овечій шкурі» – The Wolf in Sheep’s Clothing); іншу групу утворюють байки, сюжети яких менш поширені, а значить, і відомі в україно- чи російськомовній аудиторії. Якщо автор використав посилання на такий сюжет, перекладачу потрібно буде використати описовий переклад для пояснення моралі такої байки, і, відповідно, сенсу такої алюзії. Інакше алюзія залишиться незрозумілою і не досягне мети свого використання.

Одним із найяскравіших прикладів літературної алюзії на основі байки може слугувати «Лисиця і виноград» Езопа, у якій зображуються численні спроби лисиці дотягтися до винограду і з'їсти його, але в неї не вистачає сили і вона заявляє, що він ще зелений і кислий. Мораль цієї байки полягає в тому, що дуже часто люди, які не мають сил досягти певного успіху, звинувачують або обставини, або інших людей, але тільки не себе. Ось звідси і пішла приказка

«*зелений виноград*», яку люди вживають і в повсякденному житті, коли йдеться про чийсь негативний відгук на недосяжний об'єкт чи мету. Оскільки ця байка є досить відомою і в англійському, і в українському, і в російському перекладах, алюзія-словосполучення «а виноград зелений» є абсолютно зрозумілою для користувачів усіх трьох мов і перекладач може вільно використовувати її в будь-якій парі мов без будь-яких пояснень, не боячись виникнення проблем з розумінням цього виразу.

Згадка пари тварин – лисиці та ворони – викликає у читачів чи слухачів будь-якою із трьох зазначених вище мов асоціацію з небезпекою, викликаною некритичним ставленням до надмірних лестощів. Всім зрозуміло, що ворона втратила свій сир і залишилася голодною саме через це («Лисиця і ворона» – The Fox and the Crow). Історія хлопчика-підпаска, який задля розваги намагався обдурити жителів села своїми криками про небезпечного вовка і врешті-решт змушений був заплатити досить дорого за свою брехню, виникає в пам'яті читачів чи слухачів («Підпасок» – The Shepherd's Boy) коли якогось політика чи будь-яку публічну особу, або ж просто відому обом учасникам бесіди людину порівнюють з вовком у овечій шкурі, аудиторія прекрасно усвідомлює лише з цього порівняння-алюзії, що то за людина. При цьому, перекладачеві не треба використовувати зайвих зусиль і слів для пояснення цієї алюзії.

Не можна не згадати про біблійні алюзії, над якими доволі часто розмірковував український письменник О. Гончар у своїх щоденниках. Варто згадати Голгофу – одне з найтрагічніших і найвідоміших місць: «*Чи був то історичний факт чи тільки легенда, але ясно, що після Голгофи (або завдяки саме їй) людство піднеслось на новий, далеко вищий ступінь свого духовного розвитку*» . Він із захопленням розповідає нам про льотчика, письменника Рея Лапіку, американця, який народився у родині колишніх галичан: Рей Лапіка сказав: «*Я дякую Богові за те, що він дав українцям силу і дух витримати тисячу років Голгофи... Україна буде вічно жити, так довго, доки її народ буде любити свободу*!» Олесь Гончар дуже добре ставився до людей, тому слово Голгофа він використовує навіть при описі звичайних школярів,які прямують

до школи: «*Вранці рано за вікном, вулицею, що круто пнеться вгору, ідуть один за одним поокремо маленькі, як ліліпути, горбуни. Це школярі, зігнувшись, ідуть під вагою ранців на спинах… Ідуть поодинці, низько зігнувшись під тягарем, – як на Голгофу*» [5].

Серед видів прагматичних алюзій зі значенням простору певне місце посідають автобіографічні та біографічні алюзії. Наприклад: The two cities were separated only by a thin well-bridge driver [19; 325].

Серед алюзій можна виділити прагматичні просторові алюзії, які складаються з символічних, історичних, біографічних, інформативних, характеризуючих елементів. Також алюзії можуть поєднувати метафоричні, експресивні й інші стилістичні конотації з прагматичними конотаціями оцінки. Яскравим прикладом може слугувати заголовок оповідання О. Генрі «A Madison Square Arabian Night», де міститься посилання на арабські країни, які пов’язують Нью -Йорк з арабськими казками « Тисяча й одна ніч», утворюючи так звану інтертекстуальність. Медісон-Сквер асоціюється у автора і читачів з багатством, оскільки в часи О. Генрі це місце вважалося символом добробуту, знаходилося у одному з найбагатших житлових районі Нью-Йорку [21; 67].

Не менш цікавим та важливим для дослідження текстів з алюзіями можуть бути транс крипти аудіо роликів та мультиплікаційних фільмів. Так, у 2007 році у Фінляндії дослідником-початківцем Еско Хельгреном (Esko Hellgren) було проведено дослідження декількох сезонів (з 7 по 11) мультсеріалу «Сімпсони» на предмет використання та перекладу алюзій (з англійської мови на фінську). Алюзії в корпусі були диференційовані за типом (власна назва або ключова фраза алюзія), і відповідно до каналу, на якому вони з'явилися (зорові або слухові). Автором дослідження було встановлено, що перекладачем було надано пріоритет змісту на словесному слуховому каналі, де вона застосувала стратегію перекладу у 94% алюзій. З натяків на словесний зоровий канал лише 30% алюзій потрапили в субтитри. При цьому, автор дослідження зауважує, що найяскравіші алюзії були асоційовані зі святом Хелоуіна, яке є надзвичайно популярним і за межами Сполучених Штатів [20].

Продовжуючи таку стратегію дослідження ми вважаємо за необхідне навести власні приклади відеороликів, що містять загальнодоступні алюзії. Обидва відео є цілком сучасними та актуальним, що в перекладі, навіть цілком тривіальному, викликає посмішку у глядача/читача саме завдяки виходу використаних ситуацій за межі кордонів Великої Британіїї та США. Перше відео присвячене Брексіту і містить алюзії на відомий фільм «Титанік» завдяки не дуже вдалому виразу Б. Джонсона про титанічний успіх цієї кампанії та спів падінню прізвищ ініціатора голосуванню по Брексіт Кемерона та режисера популярного фільму (https://www.youtube.com/watch?v=svwslRDTyzU).

Відео спроби дівчини купити дві булочки до чаю під час обідньої перерви, перетворилася в справжнє випробування через купу запобіжних заходів, що широко використовуються під час здійснення інтернет покупок, набрало величезну кількість уподобань. Відео повністю пронизане алюзіями на сучасні реалії інтернет шопінгу (https://www.facebook.com/bbc/videos/605362873370858/).

На підставі проаналізованих нами теоретичних і практичних досліджень можемо зробити висновок про актуальність проблеми алюзії та її збереженні при перекладі.

Висновки

У роботі була розглянута проблема визначення поняття алюзії, а також було проаналізовано відсилання до раніше написаного літературного твору, що створює імпліцитне значення в новому творі. Нами було виявлено, що відповідно до різних критеріїв існує декілька видів класифікацій алюзій, всі вони мають право на існування, оскільки всі види алюзій можуть бути відслідковані в текстах оригіналу та у перекладі.

Розглянуте нами поняття адекватності перекладу алюзій включає в себе три компоненти:

- правильна, точна і повна передача змісту оригіналу;
- передача мовної форми оригіналу;
- бездоганна правильність мови, на який робиться переклад.

Неможливо переоцінити роль соціокультурного фактору при перекладі алюзій. Читачі/слухачі як в мові-джерелі, так і в мові-меті мають бути готовими до сприйняття алюзій завдяки своєму рівню обізнаності з історією, релігією, літературою як своєї країни, так і країни мови-мети, і світової культури в цілому. Ми прийшли до висновку, що підняття культурного рівня перекладачів, читачів/слухачів дасть змогу гідно оцінити алюзії автора в оригінальному тексті, не дась їм змоги загубитися або бути недооціненими.

В результаті дослідження було виявлено, що алюзії на рівні сюжету не викликають складнощів при передачі на іншу мову; в той же час алюзії на рівні окремих слів, власних імен можуть бути досить складними для перекладача, причому багато в чому через різницю культур і відсутність тих чи інших культурних знань у мові оригіналу. Наше дослідження показує, що найчастіше необхідний перекладацький коментар, однак було також виявлено, що існують випадки, коли переклад алюзії тільки ускладнює розуміння тексту для читачів і може бути опущеним.

Розглянута нами проблема в сучасній лінгвістиці є досить актуальною, і наше дослідження буде мати практичну значимість для подальшого аналізу функціонування алюзій в тексті перекладу.

Список використаних джерел:

1. І. А. Блинова І. А. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ. – 2016, с. 97 – 98.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) — М., Междунар. отношения, 1975 — 240 с.
3. Васильева Е.А. Функциональная специфика аллюзивных текстов (на материале пьес Т. Стоппарда «Розенкранц и Гильденстерн мертвы» и «Травести»):Дис. … канд. филол. наук — СПб., 2011
4. Гайдар В. П. Роль алюзії у створенні художності літературних творів / В. П. Гайдар // Наука в інформаційному просторі: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 верес. 2011 р.) : у 7 т. — Д., 2011. — Т. 4: Іноземні мови та регіонознавство. Культурологія. Філологія. — С. 36–39.
5. Гончар О. Т. Щоденники : у 3-х т. : Т. 1 (1943–1967) [упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар] / Олесь Гончар. – 2-е вид., випр. – К. : Веселка, 2008. – 455 с. ; Т. 2 (1968–1983). – 607 с. ; Т. 3 (1984–1995). – 646 с
6. Зырянова И. П. Прецедентные феномены в заголовках российской и британской прессы (2005–2009 гг.): Дис. ... канд. филол. наук — Екатеринбург, 2010 — 239 с.
7. Копильна Олена Миколаївна. Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англомовної прози ХХ століття). : Дис... канд. наук: 10.02.16 – 2007
8. Лебедев Д.И. Проблемы адекватности перевода лингводидактических терминов на материале русского и английского языков: Дис. ... канд.филол. наук: М., 2005 — 109 с.
9. Маслова В.А. Лингвокультурология. Учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001

10. Новохачева Н. Ю. Стилистический прием аллюзии в газетнопублицистическом дискурсе конца XX-начала XXI веков: Дис … канд. фил.наук. – Ставрополь, 2005. – 198 с. 116-124
11. Петрова Н.В. Эволюция понятия «прецедентный текст» — Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. —2010 — с.176-181
12. Сема П.С. Особливості перекладу алюзій / П.С Сема // Матеріали міжнародної інтернет-конференції Інтелектуальний потенціал XXI століття'2019. – Купрієнко С.В. – С.2.
13. Тазранова А.Р. Адекватность и эквивалентность перевода глагольных сказуемых на алтайский язык (на материале переводного текста романа М. А. Шолохова «Поднятая целина») // Языки и фольклор коренных народов Сибири. — 2016 №1 (30). — С. 61-69
14. Тухарели М. Д. Аллюзия в системе художественного произведения: дисс. … канд. филол. наук : 10.01.08 / М. Д. Тухарели. – Тбилиси, 1984. – 167 с.
15. Христенко И. С. К истории термина „аллюзия" // Вестник Моск. ун-та. Серия 9. Филология. – 1992. – Вып. 6. – С. 42–43.
16. Bloom H. A. Map of Misreading. – Oxford: Oxford University Press, 1975. – 2006 p. - c. 126
17. Cherchata L.M. ALLUSION AS A TEXT-MAKING ELEMENT IN THE NOVEL "FAHRENHEIT 4510" by Ray Bradbury/ «Молодий вчений». – № 8 (23). – Частина 2. – 2015. – С. 91–96.
18. Cushman S. Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2012. – 1440 p.- c. 42 – 43.
19. Fitzgerald F. S. Selected Short Stories / F. S. Fitzgerald . – M.: Progress. Publishers., 1979. – 275 p. – c. 134
20. Hellgren Esko. Translation of Allusions in the Animated Cartoon *The Simpsons*. – University of Helsinki. – 2007. – 60 p.

21. Henry O. Selected Stories / O.Henry. – M.: Progress Publishers, 1977. – 278 p. - c.67 – 185
22. Oxford Dictionary of Allusions / ed. By Andrew Delahunty, Sheila Dignen, Penny Stock. – N.-Y. :Oxford University PressInk., 2001. – 471 p. – c. 444
23. Poltoratsky A.I. Kommentariy [Commentary] / A.I.Poltoratsky. – Fitzgerald F. S. Selected Short Stories / F. S. Fitzgerald. – M.: Progress Publishers, 1979. – C. 325
24. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles, ed. By C. T. Onions: Vol.1. – London, Southampton Street, Strand, 1933. – 1232 p.- c. 56

А Н О Т А Ц І Я

наукової роботи під шифром «ALLUSION»

Актуальність дослідження визначається інтересом як студентської молоді, так і філологів та широкої громадськості до особливостей перекладу текстів з алюзіями, що оточують нас як у повсякденному житті, так і в навчальних матеріалах під час вивчення англійської мови взагалі та курсу теорії та практики перекладу зокрема.

Метою дослідження є теоретичний аналіз перекладу текстів різних видів з алюзіями, його теоретичних основ, класифікації таких текстів та засобів їх практичного перекладу.

Завданнями роботи є проаналізувати теоретичні та практичні аспекти перекладу текстів, таких як теорія інтертекстуальності, еквівалентності, впливу соціокультурного компоненту мов оригіналу та мови-мети на успішність перекладених текстів з алюзіями та вимоги до вірного перекладу алюзій. В роботі наведено яскраві приклади перекладу значної кількості текстів з алюзіями та відеоматеріалів, що робить теоретичний матеріал доступним та зрозумілим для широкого кола читачів.

В дослідженні були використані методи історичного аналізу, систематизації та узагальнення. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, має 29 сторінок, 24 використаних літературних джерела.

Ключові слова: переклад алюзій, види та типи алюзій, урахування культурних стереотипів.